

*EL GRUP D'ENSENYANTS DE LA
GARROTXA. LA RENOVACIÓ
PEDAGÒGICA A OLOT DURANT LA
TRANSICIÓ*

ANNA JUÁREZ

Resum:A large, bold, black letter 'A' is positioned at the start of the text block, serving as a decorative element.

amb aquesta comunicació ens proposem explicar les activitats de renovació pedagògica més rellevants que el Grup d'Ensenyants de la Garrotxa va dur a terme des de mitjan dècada dels setanta fins a la seva dissolució, el 1983, des de la perspectiva de qui ho ha pogut viure formant part d'aquest col·lectiu. Amb aquest objectiu, la comunicació se centra, principalment, en les Escoles Olotines d'Ensenyants, en l'impuls donat a la constitució del Servei Sociopsicopedagògic Municipal, en la contribució en l'experimentació dels Itineraris de la Zona Volcànica i en la creació del Servei de Vídeo Comunitari.

Resumen:

El propósito de esta comunicación es explicar las actividades más significativas de renovación pedagógica llevadas a cabo por el Grup d'Ensenyants de la Garrotxa, desde mediados de la década de los años 70 hasta su disolución, en 1983, desde la perspectiva de quien ha podido vivirlo como integrante de este colectivo. En base a este objetivo la comunicación se centra, principalmente, en las Escoles Olotines d'Ensenyants, en el impulso dado a la constitución del Servei Sociopsicopedagògic Municipal, en la contribución a la experimentación de los Itineraris de la Zona Volcànica y en la creación del Servei de Vídeo Comunitari.

Abstract:

The aim of this report is to explain the most relevant activities of pedagogical renewal carried out by the Grup D'Ensenyants de la Garrotxa from the mid 70's until they concluded their activities in 1983 from the point of view of a member of this group. Taking into account this objective, the report is mainly based on the *Escoles Olotines d'Ensenyants*; the boost the group gave to create the

Servei Sociopsicopedagògic Municipal; its contribution to the experimentation of the Itineraris de la Zona Volcànica; and the creation of the Servei de Vídeo Comunitari.

CONTEXT I CONSTITUCIÓ DEL GRUP

El 20 de novembre del 1975, mort el general Franco, quan l'aïllament del règim dictatorial és en el punt més àlgid, les forces polítiques antifranquistes, els sindicats, alguns moviments lligats a l'Església i molts intel·lectuals, tots ells agrupats des del 1971 en l'Assemblea de Catalunya, forcen un moviment social i polític que té com a objectiu la recuperació de les llibertats democràtiques, l'amnistia dels presos polítics i la restauració de l'autogovern.

Entre el 1976 i el 1981, en què es produeix un intent de cop d'estat involucionista, es viu una etapa extraordinària la qual hem anomenat *transició* i en la qual la gran majoria de la ciutadania és conscient que viu un moment de gran rellevància històrica, que és urgent reivindicar la llibertat i la democràcia, recuperar la llengua, la cultura i restaurar les institucions d'autogovern, tant a escala nacional com a escala local, retornant la democràcia als ajuntaments.

Els governs postfranquistes es veuen forçats a legalitzar tots els partits polítics, que el juny del 1977 es poden presentar a les primeres eleccions democràtiques des del 1936.

L'octubre del 1977 es restaura la legitimitat de la Generalitat de Catalunya i es crea un govern provisional d'unitat presidit per Josep Tarradellas, que havia tornat de l'exili. També aquest mateix mes s'aprova la llei d'amnistia i es comença a redactar la Constitució Espanyola, que s'aprovarà en referèndum el 6 de desembre del 1978.

El 25 d'octubre d'aquest any s'aprova en referèndum l'Estatut d'Autonomia de Catalunya i el 20 de març del 1980 s'elegeix el primer Parlament de Catalunya després de la restauració.

Aquest període es caracteritza per l'eufòria general que comporta la recuperació de les llibertats, la poca experiència en l'exercici democràtic, el compromís intel·lectual per a la recuperació cultural, el desencontre entre partidaris d'un canvi més accelerat (rupturistes) o més conciliador (reformistes) i una manifesta provisionalitat de totes les institucions que encara no han rebut ni les competències ni molt menys els recursos econòmics per assumir-les. En l'aspecte social, els sindicats i les associacions de veïns adquireixen una gran força i els partits polítics i les associacions culturals viuen una època de fort creixement en acollir les aspiracions de gran part de la població.

El 3 d'abril del 1979 se celebren les primeres eleccions democràtiques als ajuntaments. A Olot es forma un govern d'unitat i s'elegeix Joan Sala i Villegas, de CiU, com a alcalde.

Centrant-nos en l'ensenyament a la nostra ciutat, i tal com explica Joan Bonet¹, “la situació escolar d'Olot té un baix percentatge de places escolars en l'ensenyament obligatori; una relació alumnes-mestre que en alguns casos supera el límit desitjable, per la qual cosa podem parlar de mala escolarització; en alguns equipaments escolars hi ha condicions pèssimes quant a higiene i seguretat. El professorat té sous baixos però mostra interès en curssets de reciclatge que, ben sovint, es paguen de les seves butxaques.” Malgrat tot, els dèficits de l'escola pública a Olot són similars als de la resta del país². A banda dels estructurals, cal afegir-hi els lligats a la llengua i als continguts que imparteix l'escola; la catalanització és un dels grans temes pendents i dels més reivindicats³.

A Olot s'imparteixen ensenyaments primaris obligatoris a l'anomenada estatal, ara escola pública, i a l'escola privada.

En aquests moments, les escoles principals de la ciutat en el sector públic són les següents. En primer lloc, l'Escola Malagrida, inaugurada el 14 d'abril del 1932, que és la que escolaritza més alumnes i que compta, en aquells moments, amb la plantilla de mestres més nombrosa i amb més anys a la professió. En segon lloc, l'Escola del Carme, que ocupa dependències del convent dels carmelites i que, més endavant, el 1969, s'instal·larà a les dependències que Col·legi Lliure Adoptat deixa lliures en traslladar-se com a institut al nou edifici del Montsacopa; la “provisionalitat” i la manca total de condicions d'aquestes instal·lacions fan que, després de superar tota mena de dificultats, es traslladi, el curs 1982-1983, a l'Escola Volcà Bisarroques, una escola de nova construcció amb empena i un projecte educatiu amb identitat pròpia. En tercer lloc hi ha l'Escola Llar, que s'inaugura el novembre del 1981 amb l'objectiu d'escolaritzar alumnes d'Olot juntament amb alumnes provinents de zones rurals sense escola, fet que fou denunciat fins i tot per mestres de la mateixa escola perquè suposava un pas més cap a la desaparició de les escoles rurals. El setembre del 1964 s'inaugura l'Escola de Sant Roc, anomenada XXV Años de Paz, nom que es mantindrà fins al 1980;

¹ Joan Bonet fou regidor de la Comissió de Cultura i Ensenyament en el primer Ajuntament democràtic. Fa un inventari de la situació de l'ensenyament a Olot que és presentat a la III Escola Olotina d'Ensenyants. *L'Olotí*, núm. 26 (7 de setembre del 1979), p. 13.

² Pere Pi-Sunyer, conseller d'Ensenyament i Cultura de la Generalitat, quan encara no s'havien produït els traspassos, responsabilitza el Ministerio de Educación dels dèficits crònics de l'escola estatal a Catalunya. *Memòria d'Ensenyament i Cultura en la Generalitat provisional. Desembre 1977- abril 1980. Barcelona: Servei Central de Publicacions de la Generalitat de Catalunya, 1981.*

³ No serà fins al 1978 que es regularà la incorporació del català al sistema educatiu de Catalunya.

aquest centre escolaritza la majoria de població procedent de l'onada migratòria que als anys seixanta va arribar a Olot provinent d'Andalusia. Finalment, tenim l'Escola de Sant Pere Màrtir, actualment Escola del Pla de Dalt.

Altres centres, d'iniciativa privada, són: l'Escola Petit Plançó, que neix el 1968 amb l'objectiu de fer una escola diferent on s'ensenyi català i en català i amb voluntat d'arrelament al medi i la utilització de pedagogies actives; l'Escola Joan XXIII, promoguda pel Patronat Joan Sellas Cardelús, que atén alumnes amb discapacitat; l'Escola Pia i el Cor de Maria, dues escoles religioses amb un fort arrelament a Olot; la de Maria Reina, que el 1958 es va ubicar a Can Xiqués en un moment en què comença l'expansió urbanística d'Olot cap a Sant Pere Màrtir, i l'Escola Puigsacalm, antiga Acadèmia Fornos, ubicada en una torre del carrer Fontanella i que actualment ha deixat de funcionar.

Els ensenyaments secundaris, a partir dels 14 anys, no són obligatoris. Els nois i noies poden cursar BUP⁴ o estudis de Formació Professional.

La Formació Professional s'inicia a la Garrotxa el curs 1974-1975 amb la creació de la secció de formació professional depenent de l'FP de Girona i ocupant dues plantes d'un antic taller de sants. No serà fins al gener del 1979 que s'estrena l'edifici que ocupa actualment. Els objectius que es va marcar des d'un inici eren els de crear una escola viva, catalana i arrelada a la comarca⁵.

L'Institut de Batxillerat Montsacopa va entrar en funcionament el curs 1969-1970 i fins a aquest moment estava ubicat en dependències del Convent del Carme.

És en aquest context que, a mitjan dècada dels setanta, es va conformant a Olot un grup de mestres i professors amb entusiasme i inquietuds per fer les coses d'una altra manera.

Així com la renovació pedagògica escolar a Girona va venir del magisteri públic i a Barcelona va sorgir del magisteri privat⁶, el grup que impulsa la renovació pedagògica a Olot té característiques diferents: està constituït per mestres d'escoles aleshores anomenades estatals, però també incorpora mestres de la privada. I, tanmateix, també es singularitza perquè hi participen mestres de primària, professors de Formació Professional i de Batxillerat. És important remarcar que aquesta composició no és casual sinó volguda. Des d'un

●
⁴ El Batxillerat Unificat Polivalent (BUP) tenia tres anys de durada i eren estudis secundaris posteriors a l'EGB.

⁵ VVAA. *25 anys d'FP a Olot. La "ventafocs" del sistema educatiu? 1975-2000*. IES Garrotxa-IES Bosc de la Coma. Olot, 2000.

⁶ MARQUÈS, Salomó: "Sobre la renovació pedagògica a Girona". Inauguració del Primer Congrés de la Renovació Pedagògica a Girona. Novembre, 1993. S'hi exposen els aspectes més rellevants de la renovació pedagògica a Girona durant el segle XX.

bon començament se segueix una línia que aplega la globalitat d'escoles, tant públiques com privades, així com també els diferents nivells d'ensenyament. Es treballa amb la voluntat de fomentar un cos únic d'ensenyants.

Es constitueix així el Grup d'Ensenyants de la Garrotxa, amb la voluntat d'incidir de forma decidida en la renovació pedagògica des de la realitat de la comarca, amb una clara voluntat de defensa de l'escola pública, la qual, en aquells moments, calia prestigiar, a més de donar un impuls decidit a la catalanització.

En els seus inicis es reuneix als locals de l'Òmnium Cultural, però arriba a tenir seu pròpia en un pis del carrer Mulleras, obert cada dia, i en el qual se celebren les reunions i altres activitats de dinamització pedagògica: creació d'una biblioteca professional, servei d'assessorament, trobades per nivells... També es pretén que sigui un punt de trobada i per això s'hi ubica un laboratori fotogràfic al servei dels mestres que el vulguin utilitzar.

Tot i que inicia l'activitat a mitjan anys setanta, no és fins al 1981 que es redacten els estatuts constitutius del Grup, en els quals figura com a president Carles Aulí, com a secretari Xavier Rusalleda, com a tesorera Dolors Arau i com a vocals Anna Juárez, Concepció Ferrés, Lourdes Pujadas i Lluís Espunya.

Més enllà, però, d'aquesta junta hi varen participar, entre molts altres, Carme Castañer, Amat Las Heras, Montserrat Tarruella, Joana Barnadas i Marga Plaza.

A continuació es presenten les activitats més rellevants –a parer meu– que el Grup va dur a terme des de la seva constitució, a mitjan dècada dels setanta, fins a la seva dissolució, el curs 1983-1984: l'organització de les Escoles Olotines d'Ensenyants, la realització de les Jornades de Marginació Social a la Garrotxa, l'impuls per a la creació del Servei Sociopsicopedagògic, la participació en l'experimentació dels Itineraris de la Zona Volcànica de la Garrotxa i la creació del Servei de Vídeo Comunitari.

LES ESCOLES OLOTINES D'ENSENYANTS

De les trobades que diferents persones anaven duent a terme en àmbits diversos com ara el Congrés de Cultura Catalana o en cursets que es començaven a programar⁷, va anar agafant forma entre ells la idea d'una escola d'estiu per a la comarca. Mentrestant, a Barcelona s'acabava de celebrar la XII Escola d'Estiu de Rosa Sensat.

La Primera Escola Olotina d'Ensenyants, doncs, se celebra a Olot entre el 29 d'agost i el 3 de setembre del 1977 a l'Escola Pia, amb el lema *Per lligar l'escola*

⁷ Entre els més significatius es podria esmentar *Aprentatge de la lectura i l'escriptura* (curs 1975-1976); *El nen, el mestre i l'escola* (curs 1976-1977).

a la realitat: *coneguem la nostra comarca!* En la presentació del programa s'explica el perquè d'aquesta escola:

“Per donar continuïtat als curssets que s’han anat fent fins ara.

Per la dificultat que suposa per a molts ensenyants d'Olot i comarca anar a les “Escoles d'Estiu”.

Per l'interès humà que comporta la relació de tots els ensenyants de la Garrotxa.

Per revifar l'ensenyament a les nostres escoles.”

Tanmateix, també s'argumenta per què els continguts giraran fonamentalment a l'entorn del coneixement de la comarca:

“Per fer una escola més viva.

Perquè el nen aprengui allò que ha d'aprendre, a partir de la seva experiència.

Per fer una escola nostra, amb continguts nostres.”

Les activitats previstes segueixen un horari ben atapeït, en sessions de matí, tarda i nit. Al matí es programen les intervencions sobre diferents temes locals, a la tarda les sessions de treball en grup amb la intencionalitat d'anar adaptant continguts de les sessions matinals a la programació de les escoles i, tot seguit, tallers. A les sessions de la nit es presenten diversos temes relacionats amb el món de l'ensenyament: sindicals, xerrades de la DEC...

Analitzant el programa, fet a màquina i amb lletra “set”, es pot copsar que, més enllà de la intenció de reciclatge professional que trasllueixen els tallers de tarda i algunes de les xerrades programades, la voluntat dels organitzadors és ajudar a conèixer, i per a molts descobrir, l'entorn històric, social, cultural i natural propi per tal d'adquirir uns continguts, integrats en el context ciutadà i comarcal, traslladables, després, a les escoles.

Amb aquesta intenció es convida una nòmina d'experts, professionals de diverses disciplines i alguns d'ells ben allunyats de l'ensenyament que varen saber transmetre, no solament els coneixements que se'ls demanaven sinó, molt especialment, l'esperit de recuperació política, social i cultural que es vivia en aquells moments.

Sobre la *Història de la Comarca* en parlen historiadors locals de reconeguda vàlua: Ramon Sala i Canadell, sobre *Prehistòria olotina fins a la primera notícia d'Olot*; Narcís Puigdevall, sobre *L'edat mitjana*; *Els segles xvii i xviii*, a càrrec d'en Ricard Jordà, i *L'evolució social a Olot a l'edat contemporània*, per Jordi Pujiula.

Sobre *Art* hi intervé Domènec Moli, impressor, escriptor i crític d'art, amb una conferència que porta per títol *Les manifestacions artístiques a la nostra comarca*, i l'arquitecte Joaquim Español amb diverses reflexions a l'entorn dels *Conceptes d'art i cultura*, els seus orígens i evolució i amb propostes sobre una

Nova manera de disfrutar i entendre l'art i Per una nova pedagogia de l'art.

A Gil Vidal Forga, polític olotí que va formar part de l'ajuntament d'Olot durant la Segona República, se'l convida a parlar de *Les manifestacions literàries a la nostra comarca*.

En Xavier Gassiot, geòleg, impulsor juntament amb en Josep Maria Mallarach del Moviment en defensa de la Zona Volcànica de la Garrotxa, dirigeix una sessió sobre diversos aspectes teòrics del vulcanisme, la geologia i la botànica, que es concreta, a la pràctica, en la realització d'un itinerari el diumenge al matí, amb la participació del biòleg Miquel Riera.

L'advocat Joan Capdevila parla de la demografia i evolució de la població de la comarca i de l'estructura econòmica d'Olot i la Garrotxa.

Els tallers, que pretenen donar algunes nocions sobre tècniques artesanals i artístiques, també convoquen alguns professionals aliens a l'escola com ara en Xavier Bulbena i en Xavier Codina, ceramistes, que en el taller de *Fang*, titulat simplement amb el genèric de la matèria primera, ensenyen com treure'n partit a la classe.

Teresona Planagumà, Rafel Sala i Joan Gelis aporten una gran quantitat d'informació a l'entorn del folklore local. Ensenyen a ballar les danses, les partitures i les lletres de les cançons tradicionals, i fan un detallat repàs al bestiar festiu d'Olot i dels pobles de la comarca: els gegants, els cavallets i els *cabeçuts*, el drac del Carme, el Pubill i la Pubilla, etc.

Tenint en compte el context del 1977, en què l'estudi del patrimoni festiu era encara inèdit, no és agosarat relacionar aquesta primerenca recuperació amb l'actual esclat popular a l'entorn de la faràndula olotina i el seu ús com a recurs pedagògic a les escoles.

Vinculats amb el món de l'ensenyament, Carles Aulí, professor a l'Escola de Formació Professional⁸, hi participa amb un taller de tècniques audiovisuals i Glòria Llinàs, també professora al mateix centre, amb un de cistelleria, tots dos molt pràctics i documentats. La Montserrat Mas, professora a l'Escola de Belles Arts, imparteix un curs de tècniques manuals.

S'hi inscriuen cent trenta ensenyants dels diferents nivells educatius: mestres i professors de secundària. Pel que fa al finançament, es compta amb un fons sobrer dels cursos organitzats fins a aquell moment, amb una aportació de l'Ajuntament d'Olot i amb les matrícules de les inscripcions.

Com a conseqüència d'aquesta Primera Escola se'n derivaran cursos d'hivern prou interessants: els Itineraris de la Zona Volcànica, dels quals parlarem més endavant o "el grup classe i la seva organització", que es va desenvolupar durant

⁸ Aleshores Centro Nacional de Formación Profesional.

les vacances de Nadal, sota la direcció de Joaquim Franch. El material base per treballar la dinàmica de grups en aquest curs eren els qüestionaris i sociogrames que cada professor assistent al curs havia elaborat amb el seu grup d'alumnes.

D'acord amb la rotació de seus prevista pels organitzadors, la Segona Escola Olotina d'Ensenyants es desenvolupa en un centre públic, l'Escola Llar, del 28 d'agost al 2 de setembre del 1978, sota el títol genèric d'*El perquè de l'escola a la comarca*. L'estructura horària és similar a la de l'escola anterior: sessions de matí i tarda i espais de nit. En aquesta segona edició es convida pedagogs rellevants forans que plantegen qüestions orientades a reflexionar sobre diversos aspectes a l'entorn del fet educatiu com ara el paper de l'educador i l'escola, el sentit d'una escola comarcal i la catalanització de l'escola. Del programa destaquem Marta Mata, qui en la seva intervenció *Per què una escola comarcal* fa una anàlisi de l'escola actual i de la realitat sociopolítica del nostre país i de la comarca, i relaciona el potencial pedagògic d'uns continguts lligats al medi del nen amb la rellevància d'una Escola Comarcal potent. Josep Maria Balcells, sota el títol de *Crítica de l'escola*, tracta de la contraposició de valors entre l'escola tradicional i l'escola nova. La catalanització de l'escola és presentada per la DEC⁹ en la intervenció *Escola Catalana, com arribar-hi?* El neuròleg gironí Joaquim Jubert presenta el tema *Què és un educador?* Completen la programació dels matins diversos tallers sobre Psicologia Evolutiva conduïts pel DAP¹⁰.

Pel que fa al finançament, a més de les matrícules dels inscrits es compta, per primera vegada, amb el suport de l'ICE, fet que permet fer una mica de calaix per poder seguir programant activitats a l'hivern. Quant a participació, se supera el nombre d'inscrits de l'any anterior, arribant a cent seixanta-cinc.

L'any 1979, en un moment en el qual encara no s'han traspassat competències d'ensenyament, la Generalitat de Catalunya assumeix ja les Escoles d'Estiu. Fixa com a tema general per a totes les Escoles d'Estiu de la Generalitat el de *Catalunya i escola* i decideix que, a totes les Escoles de la xarxa, s'hi farà part dels cursos de reciclatge de la llengua i la literatura catalanes oficialitzats per la comissió mixta Ministerio de Educación-Generalitat de Catalunya i en cada una s'organitzarà, com a mínim, un curs de trenta hores dels del programa oficial. S'unifiquen el format i les cobertes dels programes i en el programa de les onze Escoles d'Estiu que s'organitzen en aquest moment a Catalunya¹¹, entre elles la d'Olot, hi figurarà un text del conseller.

●
⁹ Delegació d'Ensenyament del Català.

¹⁰ Departament d'Aplicacions Psicològiques. Gabinet privat d'Olot.

¹¹ A més d'Olot, es fan les Escoles d'Estiu de Barcelona, Blanquerna, Lleida, Tarragona, Figueres, Girona, Osona, Manresa, el Penedès i Sabadell.

La Tercera Escola Olotina d'Ensenyants té lloc a l'Escola de Formació Professional. El reciclatge ocupa bona part de les hores de l'Escola, que es completa amb cursos monogràfics simultanis a càrrec de reconeguts pedagogs: Toni Pellicer, del Departament de Psicologia de Rosa Sensat; Jordi Pujol i Margarida Nadal, coordinant el curs *Recursos per a l'ensenyament de les Ciències Naturals*; Josep Maria Cormand, impartint el curs de *Fonologia de la llengua catalana*; Konrad Amman amb *El mètode del descobriment...* Els tallers d'expressió i comunicació els realitzen de nou artistes i artesans de la pròpia comarca: Miquel Plana, el Grup de Ceramistes de la Garrotxa... Durant el transcurs d'aquesta Tercera Escola, Joan Bonet, en nom de la Comissió de Cultura i Ensenyament de l'Ajuntament d'Olot, presenta la proposta de funcionament de la Comissió i els seus objectius, que recullen bona part de les reivindicacions que el Grup d'Ensenyants havia anat proposant i que expliquem en altres apartats d'aquesta comunicació¹².

La Quarta Escola Olotina d'Ensenyants se celebra a l'escola Petit Plançó del 25 d'agost al 5 de setembre del 1980. El reciclatge té molta més presència en el programa i s'hi fan dos cursos. Al marge del reciclatge, el programa general segueix l'esquema de l'escola anterior, amb la diferència que gairebé tots els cursos estan encarats a la didàctica. Repeteixen Konrad Amman, Jordi Pujol i Margarida Nadal. Hi imparteixen un curs Pilar Benejam, *La geografia i la seva didàctica*, i Jaume Riera, amb un curs de didàctica de la tecnologia, *Física i Pretecnologia: Electricitat*. Es completen de nou els cursos amb tallers a càrrec d'artistes i artesans locals, i el tema de reflexió és el comú per a totes les Escoles d'Estiu: *L'Escola a Catalunya: les seves institucions socials, educatives i culturals*.

En la presentació que es fa en el programa, el Grup d'Ensenyants deixa entreveure el malestar pel fet d'haver d'organitzar un tipus d'escola massa "oficialista": "S'ha d'esvair la idea que les Escoles d'Estiu són un conjunt de curssets més o menys ben fets. Es tracta, sobretot, de lliurar-se al debat, a la crítica i a la discussió conjunta de tot allò que afecta el món de l'ensenyament. Si hom no està disposat a assumir i assimilar els acords que neixen a les Escoles d'Estiu, difícilment millorarem el nivell de les nostres escoles ni trobarem sortides als problemes greus que s'hi plantegen. No fem un crit a ningú perquè hi assisteixi, simplement creiem que val la pena anar-hi amb el convenciment que la renovació i el canvi de l'estructura escolar, en una gran part, és a les nostres mans."

Aquest trencament del model d'escola que el Grup havia plantejat inicialment va comportar que l'any 1981 no hi hagués Escola d'Estiu. Després d'una Jornada

¹² *L'Olotí*, núm. 26 (7 de setembre del 1979), p. 13.

a la Coromina de Bianya l'estiu del 1982, s'organitzen, el 1983, les Jornades d'Estudi per a mestres, a l'escola Volcà Bisarques, que serà l'última activitat del Grup.

JORNADES SOBRE MARGINACIÓ SOCIAL A LA GARROTXA

El 1979, en el marc de la 3a Escola d'Estiu de la Garrotxa, es presenta la comunitat rural d'acolliment Les Tremoledes, un centre que acull nois i noies amb problemes d'inserció social, promogut per l'Associació SER·GI (Associació Servei Gironí de Pedagogia Social)¹³. En aquesta presentació, Xavier Ruscalleda, que n'és un dels fundadors, a més a més d'explicar quins són els objectius i la metodologia de treball del centre, planteja la situació de la marginació social a la comarca i el paper de l'escola i del mestre com a possible font d'inadaptació.

El Grup d'Ensenyants, recollint la proposta de Les Tremoledes, organitza les Primeres Jornades de Marginació Social a la Garrotxa, en les quals, durant quinze dies, s'analitzen diferents aspectes de la problemàtica de la marginació i es constaten un seguit de necessitats: dimensionar el problema de la marginació social, canalitzar els recursos econòmics, plantejar solucions en comú, fer que els afectats tinguin el control de la gestió, aproximació als municipis de la comarca, etc.

En la darrera sessió de les jornades, en una taula rodona amb la participació de l'alcalde d'Olot Joan Sala, el periodista gironí Just M. Casero¹⁴ i el regidor Miquel Blanch, entre d'altres, es fa una crida a les escoles, a les associacions de veïns i als ajuntaments de la comarca per tal que assumeixin la proposta de creació d'un Patronat Comarcal, que hauria d'estar integrat per l'Ajuntament d'Olot, la Mancomunitat i la Diputació de Girona, i que, des d'aquest òrgan, s'encarregui un estudi sobre la problemàtica a la comarca, s'assumeixi la contractació d'un equip professional de serveis socials i s'impulsi la creació d'una residència provisional per als nens que queden desemparats.

Un cop més, tot i l'evident necessitat del servei i la urgència a trobar-hi remei, la proposta arriba en un moment històric convuls, en plena aprovació de l'Estatut de Catalunya i el consegüent traspàs de competències en matèria d'assistència social.

●
¹³ La Fundació SER·GI neix a finals dels anys setanta, amb la creació a Olot de l'Associació Servei Gironí de Pedagogia Social (Associació SER·GI), un programa d'atenció a nois i noies orfes basat en el model francès de pis d'acollida que substituïa els hospicis tradicionals. SER·GI va diversificar les seves activitats cap als camps de les drogodependències, la immigració i la interculturalitat.

¹⁴ Just Manuel Casero (Madrid, 1946-1981), periodista i polític gironí, impulsa un procés de modernització de l'assistència social a Girona que culmina l'any 1984, després de la seva mort, amb la creació del Patronat de Serveis Socials de la Diputació de Girona.

No serà fins al 1982 que el recent creat Servei Sociopsicopedagògic participa en un estudi sobre la situació de la marginació social a la comarca, molt probablement vinculat a la creació, l'any 1983, de l'Institut Català d'Assistència Social (ICAS). El 1985 s'aprova la Llei d'Assistència Social de Catalunya i la Llei de Bases del Règim Local, que cedeix la competència als municipis de més de 20.000 habitants.

EL SERVEI SOCIO-PSICOPEDAGÒGIC

Les conclusions de les Primeres Jornades Gironines sobre Marginació Social detecten buits educatius no atesos ni resolts per l'escola, i es planteja la incapacitat d'aquesta institució de donar resposta, en solitari, als nois i noies que no assoleixen els aprenentatges. Per això, el Grup d'Ensenyants planteja a l'alcalde Joan Sala la necessitat d'una acció educativa d'iniciativa municipal que, superant el marc escolar, impliqui també el context més immediat com a agent educador, formulant la necessitat de la creació de grups d'esplai¹⁵.

Després del curs impartit per Dolors Renau sobre *Prevenió del fracàs escolar*, el Grup d'Ensenyants planteja la necessitat d'incidir-hi. S'evidencia que *no és un problema de fracassats, sinó d'un sistema que fracassa*¹⁶.

La proposta es concreta l'abril del 1980, amb la presentació a la Comissió d'Ensenyament i Cultura de l'Ajuntament d'Olot d'un projecte elaborat pel Grup d'Ensenyants en el marc de la comissió creada ad hoc pel Consell Municipal de Cultura i Ensenyament¹⁷. Consisteix en la creació d'un Gabinet Psicopedagògic Municipal que, treballant de forma coordinada amb els mestres i les famílies, s'ocupés de forma prioritària de la prevenció, però també del diagnòstic i tractament dels anomenats "fracassats escolars". Es tracta d'un projecte ambiciós, amb un pressupost de prop de 4.000.000 de pessetes, en el qual es preveuen tres fases. En una primera es proposa la creació d'un equip de treball, constituït inicialment per quatre persones: un psicòleg, un pedagog, un assistent social i un metge, també l'habilitació i equipament d'un local i l'elaboració d'un programa de treball molt ambiciós. Entre els seus objectius hi ha campanyes de

¹⁵ MONTURIOL, Joaquim: *Gamossinos, 20 anys. Una experiència d'educació en el lleure a Olot*. Esplais de La Garrotxa, 2002. " ...cal que fem un cop d'ull al panorama que hi havia a Olot durant l'any 1982. Els ajuntaments democràtics encara eren molt recents i, de moment, no s'havien preocupat gaire dels temes de joventut. A Olot, les úniques entitats que treballaven l'educació a través del lleure dels infants eren l'Agrupament Escolta Nostra Dona del Tura i el Centre d'Esplai de la Parròquia de les Fonts."

¹⁶ *Projecte de Gabinet Psicopedagògic*. Arxiu Municipal d'Olot. Grup d'Ensenyants de la Garrotxa. Abril del 1980.

¹⁷ Creat el 1979. Hi eren representats pares, alumnes, mestres i també el Grup d'Ensenyants.

sensibilització, assessorament i orientació a pares i mares, promoció i preparació de reeducadors a dins de les mateixes xarxes escolars, etc. En una segona fase s'hauria d'iniciar el servei de diagnòstic i tractament, l'elaboració de programes de recuperació i la introducció de serveis més especialitzats. I en la tercera i última fase es proposa una àrea d'assistència social exclusivament lligada a la població infantil i la comarcalització del servei.

Les dificultats econòmiques que manifesta tenir l'Ajuntament el fan, de moment, inviable. El Grup d'Ensenyants, per evitar que la iniciativa s'encalli i es quedi en un calaix, refà la proposta inicial, que és presentada de nou, i un cop acceptada per la Comissió de Cultura de l'Ajuntament i aprovada per la Comissió Permanent de l'Ajuntament, s'acorda contractar els treballs d'un psicòleg, Lluís Espunya, el qual inicia el treball de forma immediata, el gener del 1981. El pla de treball¹⁸ limita l'actuació a segon de parvulari i a primer i segon d'EGB, considerant que són els cursos en els quals es pot dur a terme de manera més reeixida una tasca de prevenció.

Els següents objectius pel que fa al treball amb les escoles són:

- "Aconseguir que a les aules es faciliti una educació i un ambient més propici a l'adaptació i al desenvolupament del nen.
- Ajudar el mestre per tal que assoleixi una millor anàlisi de la conducta general del nen i facilitar-li ajut en les possibles tasques de recuperació.
- Fer incidència en els aspectes relacionals entre mestre i nens i dels nens amb la resta del grup."

La planificació presentada preveu també un estudi de necessitats d'assistència psicopedagògica i la proposta d'organització d'un servei d'acord amb els resultats del mateix així com la constitució d'una comissió integrada per representants de l'Ajuntament, mestres, representants de les associacions de pares per al seguiment i valoració de la feina feta. Quatre centres sol·liciten poder treballar de forma experimental en aquest projecte: Sant Roc, Malagrida, Petit Plaçó i El Carne.

L'informe¹⁹ dels sis mesos de treball, que recull els resultats d'enquestes²⁰ passades a mestres i pares, presenta una radiografia molt detallada de la situació

¹⁸ Grup d'Ensenyants de la Garrotxa a la consideració de la Comissió de Cultura i Ensenyament de l'Ajuntament d'Olot. Arxiu Municipal d'Olot.

¹⁹ Informe del Servei Psicopedagògic Municipal. Lluís Espunya i Danés. Arxiu Municipal d'Olot.

²⁰ Varen ser lliurades 127 enquestes a mestres d'escoles estatals (públiques) i privades. Se'n varen contestar 95, que atenen una població escolar de 3.307 alumnes. Dels resultats es destaca que un percentatge molt elevat, el 75% dels mestres de les escoles estatals, valora com a deficient el funcionament de la seva classe, mentre que a la privada aquest percentatge baixa fins al 45%. S'assenyalen com a problemes més destacables la manca d'atenció, dificultats amb la lectoescriptura i el llenguatge i també problemes de conducta.

de les escoles d'Olot en aquell moment i conclou que hi ha una necessitat real d'actuació, tant en tasques de prevenció com de reeducació. Malgrat aquest informe i les valoracions positives de la comissió de seguiment, va caldre un seguit d'accions i escrits de reivindicació del servei abans que l'Ajuntament d'Olot i la Mancomunitat Intermunicipal de la Garrotxa no arribessin a un acord per poder-lo fer efectiu.

Es redacta una nova proposta, tal com es recull en la memòria²¹ presentada del curs 1981-1982, que suposa la contractació de tres psicòlegs, Rosa Comalada, Lluís Espunya i M. Àngels Vila, dos pedagogs, Maribel Ministral i Joan Serra, i una assistent social, Imma Malibrán. La contractació es fa per un any, amb un pressupost de 3.500.000 pessetes²². En aquest moment, l'equip pot disposar d'un local cedit per la Caixa de Barcelona, al carrer de Sant Rafel. Atén un total de divuit escoles, que representen 3.800 alumnes i comencen a treballar a partir del mes de novembre. El Servei Psicopedagògic Municipal passa a ser Servei Psicopedagògic de la Mancomunitat.

A banda del treball amb les escoles, el Servei duu a terme altres treballs que complementen de manera molt eficaç la tasca d'atenció primària: realització d'un mapa de zona en el qual s'ubiquen els diferents recursos i serveis relacionats de forma indirecta amb el món educatiu i dels quals pot disposar la comarca, publicacions a revistes locals²³, organització de xerrades dirigides a mestres²⁴, participació en l'elaboració d'un estudi sobre els serveis socials a la comarca, etc.

No és objecte d'aquesta comunicació entrar amb més detall ni aprofundir en l'evolució d'aquest servei en cursos successius. Únicament voldria deixar constància que va ser el treball de conjunt de totes les escoles d'Olot i de les Associacions de Pares que el van fer possible.

²¹ *Memòria Curs 81-82. Servei Socio-Psicopedagògic de la Mancomunitat Intermunicipal de La Garrotxa.* Arxiu Municipal d'Olot.

²² Les Associacions de Pares i Mares, que en aquell moment tenien una força important, col·laboraven en el finançament del Servei pagant un tant per alumne i curs. Estaven agrupades en la Coordinadora d'Associacions de pares d'alumnes de la Garrotxa, creada el 4 de juny del 1981. També hi va fer una aportació, encara que de molta menys quantia, la Diputació de Girona.

²³ Fulls col·leccionables *Gargots*, de divulgació de la pedagogia: *L'estiu i els nens, Val la pena castigar...?* Secció fixa al setmanari *L'Olotí*.

²⁴ *Aplicació de la Pedagogia Operatòria.* Escola Volcà Bisarroques. Curs 1981-1982.

PROGRAMA RADIOFÒNIC: “AULA OBERTA”

Un cop al mes, el Grup d'Ensenyants condueix també el programa de ràdio *Aula oberta*, en el qual es tracta, en forma de debat, de temes relacionats amb el món de l'escola i la pedagogia, convidant diferents professionals perquè hi donin les seves opinions. El paper dels psicòlegs a la nostra societat, les joguines, els centres d'esplai... foren alguns dels temes tractats.

ITINERARIS DE LA ZONA VOLCÀNICA

Recollint un dels acords de la Primera Escola Olotina d'Ensenyants de seguir treballant al llarg del curs per poder incidir de ple en les metodologies i els continguts escolars, es planteja la realització, durant els mesos d'octubre i novembre del 1977, dels Itineraris de la Zona Volcànica. En uns moments en els quals encara no es parlava de pedagogia ambiental, van suposar una experiència molt innovadora, tant pel contingut com per la metodologia²⁵.

La CPPZV²⁶ havia recopilat informació i elaborat diversos materials sobre l'estudi dels volcans de la Garrotxa. L'interès per la divulgació dels valors del vulcanisme i del paisatge garrotxí encaixa amb el del grup de Ciències Naturals, sorgit de la Primera Escola Olotina d'Ensenyants, que reuneix mestres de Primària (EGB) i Formació Professional i Batxillerat. Es programa un curs de cinc sessions de durada, cada una desdoblada en una tarda-vespre de dissabte i una matinal de diumenge. En la sessió del dissabte es prepara la sortida de camp del matí següent. El geòleg Josep M. Mallarach i el biòleg Miquel Riera, que en són els coordinadors, exposen les peculiaritats geològiques i botàniques del recorregut, distribueixen els mapes, els talls geològics, els guions i la resta de material que s'utilitzarà l'endemà. La sessió serveix també per recollir les aportacions i les experiències viscudes per part dels mestres que han seguit els itineraris amb els seus alumnes durant la setmana o bé altres detalls que són d'interès per poder elaborar la redacció final dels itineraris. La metodologia emprada no ensenya únicament el recorregut i els continguts geològics i botànics sinó que aporta també un seguit de procediments d'un alt potencial pedagògic, com ara l'observació dirigida: *de bon començament totes les pedres semblen*

●
²⁵ Un enfocament d'aquest tipus té pocs precedents. Als anys seixanta, a Barcelona, un nombrós grup d'ensenyants dirigits pel Dr. Solé Sabarís també va realitzar un seguit d'itineraris geològics pels voltants de Barcelona.

²⁶ Comissió Protectora de la Zona Volcànica de la Garrotxa. La seva activitat, sota el lema *Salvem els volcans*, va desembocar en l'aprovació de la Llei 2/1982, de 3 de març, de protecció de la Zona Volcànica de la Garrotxa.

iguals i es fa difícil per a molts extreure d'una excursió un bon grapat de recursos per poder treballar amb els alumnes. Comença a agafar cos i concretar-se un dels aspectes pedagògics que ben poc s'havia tingut present fins aquest moment a les escoles: el coneixement del medi.

L'edició dels llibres *Els volcans olotins i el seu paisatge*²⁷, *D'Apphllanthes a Gallantus*²⁸ i *La carta de Vulcanologia de la Garrotxa* ofereixen ben aviat un bon material de suport.

La creació del Camp d'Aprenentatge de la Garrotxa, que el Grup d'Ensenyants va reclamar de forma insistent en més d'una ocasió, i els equipaments i serveis de guies del Parc Natural segueixen donant avui un servei de forma extensiva, del qual aquestes activitats van ser pioneres.

EQUIP DE VÍDEO COMUNITARI

Durant el primer trimestre del curs 1981-1982, impulsat també pel Grup d'Ensenyants i amb el suport de l'Ajuntament d'Olot, es realitza la *Ia Setmana de Vídeo*, la qual, segons es pot llegir a la premsa del moment, representa un autèntic esdeveniment:

“... [la setmana] es clausurà amb un acte públic al Saló de Descans del Teatre Principal, amb l'assistència de l'alcalde Joan Sala i de diversos regidors de l'Ajuntament. L'expectativa que despertà veure durant sis dies pels carrers de la ciutat diversos equips del curset de vídeo, i la possibilitat de sortir als treballs elaborats, motivà l'assistència a l'acte final de més de 100 persones.”²⁹

Aquest curset, que compta amb la participació de nou escoles i personal del Patronat de Museus i del Servei Psicopedagògic, pretén desvetllar l'interès dels ensenyants per aquesta eina com a recurs pedagògic. El van donar en Pau Maragall i la Lluïsa Roca. Segons l'article citat, la feina no resulta fàcil atès que s'han de salvar les reticències inicials a la tecnificació i les possibles avaries del sistema audiovisuals i algunes preocupacions de caràcter sociopedagògic:

“... També hi hagué una preocupació manifesta perquè aquest sistema audiovisual no contribuís a mecanitzar l'ensenyament o produir, a la llarga, pèrdua de llocs de treball”³⁰

²⁷ MALLARACH, Josep M.; RIERA, Miquel. *Els volcans olotins i el seu paisatge. Iniciació a la seva coneixença segons nou itineraris pedagògics*. Ed. Serpa. Barcelona, 1982.

²⁸ RIERA, Miquel, *D'Apphllanthes a Gallantus. Vegetació de la zona volcànica d'Olot*. Editora de Batet, 1986.

²⁹ JUANOLA, Isabel. *Punt Diari*, 9 de desembre del 1981.

³⁰ JUANOLA, Isabel. Ídem.

Tant els participants, com l'organització, com l'Ajuntament, concretament l'alcalde, el valoren molt positivament, fins al punt que es proposen d'adquirir, amb càrrec als pressupostos municipals del 1982, el material necessari per tal de donar continuïtat a aquests cursos.

El Grup d'Ensenyants va més enllà i proposa instaurar un Servei de Vídeo Comunitari, amb un equip encarregat de la coordinació i administració del servei i amb una persona que pogués donar assessorament tècnic i tingués cura del manteniment i conservació del material. Un total de tres persones, que facilitarien la circulació del material entre les escoles i entitats ciutadanes que poguessin fer-ne ús.

La iniciativa sembla tenir els orígens en el Servei de Vídeo Comunitari que manté l'Ajuntament de Barcelona, mitjançant un conveni amb l'Institut del Teatre i que, el juliol del 1980, organitza un seminari sobre *Vídeo i Educació*, on participa algun dels membres del Grup d'Ensenyants, i en el qual s'analitzen diverses experiències d'utilització del vídeo en el marc educatiu.

Cal situar la proposta en el context dels primers anys de la dècada dels vuitanta, quan l'accés a aquest recurs és absolutament privatiu i encara s'estan definint els estandars d'enregistrament Beta-max-VHS. La proposta del Grup d'Ensenyants ultrapassa la simple adquisició d'un material tecnològic avançat, per desenvolupar un recurs que permeti l'obertura de l'escola al món exterior i, alhora, el desenvolupament de les capacitats creatives dels alumnes buscant estratègies de narració més enllà de les habituals redaccions literàries o del dibuix.

L'any 1982 es va adquirir el material: càmeres, trípode, magnetoscopi, etc. per a l'ús que es cregués oportú. De càmeres al servei d'entitats i escoles n'hi havia una al Teatre, una a la Torre Malagrida i una altra al Centre de Recursos.

Malgrat tot, la facilitat d'accés al recurs no aconsegueix l'ús del vídeo o altre material audiovisual com a recurs pedagògic a les escoles d'Olot i la Garrotxa, fent encara més meritòria i clarivident la proposta del Grup d'Ensenyants, quan es proposava l'obertura dels centres educatius al seu entorn mitjançant l'ús d'una nova tecnologia. Cal remarcar una notable excepcionalitat: l'Experiència Cinematogràfica del l'Institut Montsacopa, que es desenvolupà des del 1981 fins al 1988, amb la participació de molts alumnes del centre.

Val a dir que la posterior popularització i l'abaratiment dels equips de vídeo van fer obsoleta la proposta del servei de préstec del material.

DISSOLUCIÓ DEL GRUP

Diversos factors contribueixen a la dissolució del Grup: el fet, objectivament positiu, que en aquells moments les Escoles d'Estiu esdevinguin un dels motors

del procés de normalització de l'ús de la llengua i del coneixement de la cultura catalanes i que els continguts programats tinguin la consideració de cursos de reciclatge i de formació permanent de la Generalitat dona un aire d'oficialitat a les Escoles d'Estiu que no encaixa amb la manera de fer del Grup d'Ensenyants.

D'altra banda, el Grup també desestima incorporar-se al Moviment de Mestres de les comarques Gironines. Vol conservar la seva identitat plural i demana poder-s'hi federar com a Grup d'Ensenyants i no nominalment tal com vol el Moviment de Mestres. Es considera que és anar enrere i, malgrat les converses que es tenen amb Irene Rigau i Andreu Otero, integrants del Moviment de Mestres, no s'arriba a cap acord.

Amb la creació del Centre de Recursos, del Camp d'Aprenentatge, i l'EAP s'assumeixen de manera oficial els objectius pels quals el Grup havia treballat.

Finalment, la manca de renovació de persones també va contribuir a la dissolució. El Grup d'Ensenyants no va voler esdevenir, de cap de les maneres, un programador subsidiari de cursets per a l'administració, abandonant el debat en favor del reciclatge.

CONCLUSIONS

1. El Grup d'Ensenyants i les activitats que impulsa representen l'inici del perfil actual del sector educatiu a Olot i la Garrotxa, donant-li singularitat en el mapa educatiu de Catalunya, que es manifesta en el prestigi assolit per l'escola pública i la coordinació i complicitat amb l'escola concertada.
2. Les activitats programades, especialment en la I Escola Olotina d'Ensenyants, el Servei de Vídeo Comunitari, els Itineraris de la Zona Volcànica, el programa radiofònic *Aula Oberta* i les Jornades de Marginació Social impliquen en la seva realització actors externs a l'àmbit escolar i es constitueixen en activitats ciutadanes, amb influència posterior en el disseny de serveis municipals, en una experiència pionera, *avant la letre*, de Ciutat Educadora.
3. El Grup d'Ensenyants viu integrat en un context reivindicatiu, no exclusivament pedagògic, de tal manera que les seves activitats donen suport a reclamacions socials més àmplies, com ara la salvaguarda de l'entorn natural o l'organització dels serveis socials i assistencials. Tanmateix, aquests moviments socials i reivindicatius es nodreixen, entre d'altres participants, de les aportacions del col·lectiu d'ensenyants més actiu.
4. El buit de poder que es viu en el context de la transició permet iniciatives molt més properes a la realitat local, tot i que sovint s'han d'assumir des del voluntarisme i la manca de recursos. La gestió centralitzada i professional, conseqüència de la recuperació de les institucions polítiques, i la preponderàn-

cia de les forces sindicals en el terreny de la reivindicació de l'ensenyament de qualitat, estandarditza els programes i les iniciatives i desmobilitza col·lectius com el Grup d'Ensenyants.

AGRAÏMENTS

L'aproximació a l'estudi d'aquest període i a l'activitat i conformació del Grup d'Ensenyants resulta difícil a causa de la poca distància històrica amb els fets. Les fonts documentals no estan encara catalogades i cal fer una recerca en arxius personals i en la memòria dels que en formaren part i poden aportar informació oral. És per això que vull agrair especialment les aportacions fetes per Lourdes Pujadas, Xavier Ruscalleda i Carles Oller, així com les facilitats i orientacions que he tingut per part de l'Arxiu Històric Comarcal i l'Arxiu Municipal d'Olot.